

RVO Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt NOZ-Doordewind
Postbus 111
9200 AC DrachtenIBAN NL 58 INGB 0666 0285 24
BIC INGBNL2A

KvK nr. 40516730

KIX

Datum 30 april 2026
Behandeld door Jorien A. Bakker
Telefoonnummer
E-mailadres
Ons kenmerk NM-20263004
Uw kenmerk -
Natuurgebied Wadden
Onderwerp Zienswijze Concept-NRD Net op Zee-Doordewind

Geachte lezer,

Mede namens de Waddenvereniging, Stichting Het Groninger Landschap, It Fryske Gea, Friese Milieu Federatie, Natuur- en Milieufederatie Groningen, Stichting WAD, Vogelbescherming Nederland en Stichting De Noordzee, wil de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, hierna te noemen 'Natuurmonumenten c.s.', gebruik maken van de geboden mogelijkheid om onze zienswijze te geven op het ter inzage liggende **concept-Nota Reikwijdte en Detailniveau voor het project Net op Zee (NOZ) - Doordewind (hierna c-NRD)**. Met dien verstande dat wij beseffen hoe groot en omvangrijk de opgave voor de Energietransitie in Nederland is om klimaatverandering tegen te gaan.

Uw voornemen

Op 20 maart jl. heeft u het voorliggend c-NRD gepubliceerd die uitgaat van een voorkeustracé voor de aansluiting van windpark Doordewind (DDW) op de Eemshaven in Groningen, namelijk via Schiermonnikoog, het wantij van de oostelijke Waddenzee en de Groningse kuststrook. Tegelijkertijd is de reactienota op het Voornemen en Participatieplan (V&P) gepubliceerd.

Natuurmonumenten c.s. onderschrijft de noodzaak van de Energietransitie en de ontwikkeling van windenergie op zee. Wij willen echter nogmaals benadrukken het oneens te zijn met het besluit van de Minister van KGG van 24 juli jl. om de tracévariant Schiermonnikoog-Wantij als voorkeursaanlandroute voor de kabels van het windpark Doordewind vast te stellen. In onze zienswijze d.d. 10 april 2025 hebben wij verwoord en onderbouwd dat het Ontwerpprogramma PAWOZ en het gekozen voorkeustracé niet aan de algemene beginselen van behoorlijk bestuur voldoen, waaronder het evenredigheidsbeginsel, het motiveringsbeginsel en het zorgvuldigheidsbeginsel. Daarmee heeft en houdt Natuurmonumenten c.s. ernstige bezwaren tegen de start van project NOZ-Doordewind omdat hiermee het onderzoek naar minder schadelijke alternatieven min of meer is stilgelegd.

Leeswijzer

Deze zienswijze is als volgt opgebouwd: eerst volgt een inleiding over onze eerdere reacties, de Commissie

MER, de Staat van de Waddenzee en onze visie op de Energietransitie en de noodzaak tot handelen in trilateraal verband. Daarna vindt u onze algemene reactie op de c-NRD, waarna wij vervolgens dieper ingaan op aspecten/ vragen die in de NRD en de project-MER aan bod moeten komen.

1. Opmaat en achtergronden

1.1 Eerdere correspondentie, reacties en adviezen

Voorafgaand aan deze concept-NRD hebben Natuurmonumenten c.s. al uitgebreid gereageerd op de voorbereiding van dit programma en op de hiermee samenhangende plannen, onder andere met de hieronder genoemde brieven en zienswijzen (al dan niet gezamenlijk met andere natuurorganisaties):

- 16 april 2019, kenmerk 19-003-EW: inspraakreactie Net op Zee Ten Noorden van de Waddeneilanden
- 24 oktober 2019, kenmerk 19-009-EW: zienswijze Ten Noorden van de Waddeneilanden
- 9 juni 2021, kenmerk 21-009-EW: zienswijze NRD voor Programma Energiehoofdstructuur
- 27 mei 2022, kenmerk 22-031-EW: reactie op het Voornemen en Participatieplan Programma Aansluiting Wind Op Zee (PAWOZ) – Eemshaven
- 8 november 2022, kenmerk WV 22054: zienswijze op concept-nota Reikwijdte en Detailniveau (c-NRD) Programma Aansluiting Wind op Zee (PAWOZ)- Eemshaven
- 9 april 2025, kenmerk NM: Zienswijze op het Ontwerpprogramma Aansluiting Wind op Zee (PAWOZ) – Eemshaven
- 26 november 2025, kenmerk NM: Zienswijze op het Voornemen- en Participatieplan Net op Zee Doordewind (NOZ-Doordewind)

Het hoofdpunt uit onze omvangrijke zienswijze van 9 april 2025 betrof o.a.:

Het Ontwerpprogramma en het bijbehorende plan-MER uit voorjaar 2025 schoten in onze ogen ernstig tekort op het voorkomen van negatieve of significante effecten op de Waddennatuur. Voorts stond onvoldoende vast dat de activiteiten in het Ontwerpprogramma uitvoerbaar zijn, vanwege de strijdigheid met de Vogel- en Habitatrichtlijn. Er bestaat onzes inziens een gereede kans op significante effecten en op dat de ADC-toets niet succesvol kan worden doorlopen, althans: op voorhand staat onvoldoende vast dat dit wel het geval is. Wij drongen er, zoals hierboven eerder gesteld, op aan om in het project-MER álle routes die uit het plan-MER mogelijk blijken op een gelijkwaardige, integrale en onderbouwde wijze te onderzoeken.

Een zorgvuldig afgewogen project-MER waarin de Meest Milieuvriendelijke Alternatieven daadwerkelijk volwaardig onderzocht worden, is noodzakelijk voor een goede afweging van de juiste route met zo min mogelijk ecologische risico's. Dat zou nu in deze NRD verzekerd moeten worden. Door breed te kijken naar de Meest Milieuvriendelijke Alternatieven, kan worden voorkomen dat in een later stadium, wanneer blijkt dat een gekozen route leidt tot niet te mitigeren schade of juridische belemmeringen, er opnieuw een uitgebreid onderzoek moet worden gestart. Een aanvullend argument om de afgevalen tracés toch verder te onderzoeken: om serieuze vertraging van de Energietransitie te voorkomen als het voorkeurstracé niet uitvoerbaar blijkt vanwege de te verwachten en niet te mitigeren of compenseren natuurschade¹.

Natuurmonumenten c.s. concludeerde - net als u én de Commissie MER - dat het Oude Westereemstracé veel minder schadelijk is voor de natuur van de Waddenzee (en Schiermonnikoog) dan het door u gekozen voorkeurstracé voor de kabels door Schiermonnikoog en wantij. En dat de Tunnelvariant in verband met het kunnen combineren van kabels van meerdere windgebieden én leidingen voor waterstof, mogelijk nog minder schadelijk zou zijn voor de natuur in de Waddenzee. Desondanks denkt het Ministerie door voor de

¹ Zie ook advies van de Commissie MER: "De Commissie ziet een reële mogelijkheid dat de aansluitingen van de windparken niet ongewijzigd gerealiseerd kunnen worden vanwege negatieve effecten op de Waddenzee (aangewezen als Natura 2000-gebied en/of UNESCO werelderfgoed)", juli 2025, [a3660ts](#)

Schiermonnikoog-Wantij route te kiezen 3-5 jaren tijdwinst te behalen. Dit zal in onze ogen ten koste gaan van twee zeer waardevolle N2000 gebieden en ook UNESCO Werelderfgoed Waddenzee.

Het Ministerieel besluit van juli 2025 om via Schiermonnikoog te gaan, is nog gebaseerd op een HDD-boring onder Schiermonnikoog, waarbij in ieder geval de landnatuur op Schiermonnikoog relatief ongestoord zou blijven. De project-MER wordt nu verbreed met een variant waarbij de kabel door het eiland gegraven wordt met een trencher, met mogelijk negatieve gevolgen voor de waardevolle en ongestoorde natuur op het eiland Schiermonnikoog, waardoor de alternatievenafweging nog negatiever zou kunnen uitvallen. We betreuren het dat hier in de c-NRD geen aandacht voor is.

Wij drongen er daarom eerder met klem op aan om in het project-MER álle routes die uit het plan-MER mogelijk blijken op een gelijkwaardige, integrale en onderbouwde wijze te onderzoeken. Dat wil zeggen; wij vonden het onoverkomelijk én noodzakelijk om het Project-MER te verbreden met de route Oude Westereems en de Tunnelvariant. Daarnaast is het belangrijk dat in het project-MER en in de Passende Beoordeling de gevolgen van beide 'Schiermonnikoog-varianten' (graven en HDD-boring) in beeld worden gebracht en nogmaals worden vergeleken met het Oude Westereemstracé en de Tunnelvariant.

Regio

Overheden, boeren, bedrijven en inwoners waren het met ons eens en hebben steeds gezegd: "doe het in één keer goed". Natuurmonumenten c.s. betreft het daarom ten eerste dat een route waar bijna iedereen achter staat, niet verder is onderzocht zodat een juiste afweging kan worden gemaakt. Door nu ook de Tunnelroute op de lange baan te schuiven gaat de nieuwe Minister van KGG tegen het eenduidige regionale geluid in. Wat is participatie dan nog waard?

Wat ook meespeelt is dat medio 2025 het concept van de Partiele Herziening van het Programma Noordzee ter inzage is gelegd. Deze herziening voorziet in het aanwijzen van het nieuwe windenergiegebied 6/7, meer ten noordwesten in de Noordzee. De voorgenomen aanwijzing van het gebied 6/7 maakt het noodzakelijk dat de Tunnelvariant nader wordt beschouwd, juist ook in relatie tot dit gebied. In dit kader keren wij ons ook tegen het feit dat een separaat onderzoekstraject loopt naar aanlandingsmogelijkheden van het windenergiegebied 6/7 (pVAWOZ). Onderdeel van dat onderzoek dient te zijn de vraag welke milieuvoordelen kunnen worden behaald door de wijze van aanlanding van windgebied 6/7 (al dan niet gedeeltelijk) te combineren met de aanlanding van Doordewind.

Wij ondersteunen daarom het pleidooi van de gemeente Schiermonnikoog voor een integraal en overkoepelend onderzoek naar de mogelijkheden tot aanlanding van beide windenergiegebieden.

Dat een dergelijk integraal en overkoepelend onderzoek noodzakelijk is, wordt overigens ook in de c-NRD min of meer erkend. Daarin staat immers (zie par. 1.3.3) dat de Tunnelvariant mogelijk nader wordt onderzocht voor het windenergiegebied 6/7. Nogmaals, het is in onze visie onjuist om per windenergiegebied (Doordewind en 6/7) separaat onderzoek te doen. In plaats daarvan dienen deze gebieden in het kader van onderzoek naar aanlandingsmogelijkheden (ook) in onderling verband te worden beschouwd. Alleen dan wordt op voldoende wijze onderzocht of gekozen wordt voor de variant(-en) die (in brede zin) de minst nadelige effecten heeft (hebben) voor het milieu.

Er zijn in de regio ook afspraken gemaakt over ruimtelijke ontwikkelingen in relatie tot de ecologische draagkracht in het Waddengebied. Dit is gedaan in kader van het samenwerkingsverband Economie en Ecologie in balans. Is het Ministerie het met ons eens dat dit initiatief binnen deze afspraken valt en dat er een bovenwettelijke inspanning ten behoeve van natuur gevraagd wordt?

1.2 Commissie MER

De Commissie voor de Milieueffectrapportage (MER) heeft naar aanleiding van de plan-MER². Omdat deze als essentieel werden beschouwd voor het volwaardig meewegen van het milieubelang bij de besluitvorming door de minister - dat wil zeggen dat de aanvullende informatie in de ogen van de commissie kan leiden tot een andere afweging - werd door de commissie geadviseerd de ontbrekende of gecorrigeerde informatie alsnog beschikbaar te stellen voordat het besluit wordt genomen. Het is ons niet bekend of voorafgaande aan de besluitvorming deze informatie beschikbaar is gesteld als aanvulling op het plan-MER en of de minister het advies van de commissie en de aanvullende informatie onder ogen heeft gehad.

In hun advies vraagt de Commissie MER om aanvullende informatie om het milieubelang volwaardig mee te wegen. Dit heeft onder andere betrekking op het detailniveau van de effectbeoordeling wat moet passen bij het kiezen van de voorkeursroute. De Commissie ziet een reële mogelijkheid dat de aansluitingen van de windparken niet ongewijzigd gerealiseerd kunnen worden vanwege negatieve effecten op de Waddenzee (aangewezen als Natura 2000-gebied en/of UNESCO Werelderfgoed).

De Commissie adviseerde deze informatie in een aanvulling op het MER op te nemen, en dan pas een besluit te nemen over het programma. Bovendien adviseert de commissie MER om het effect van de te nemen mitigatiemaatregelen op de planning in kaart te brengen. Zie bijvoorbeeld p. 4 en latere toelichtingen het advies: “Er is nog een betere onderbouwing nodig van de conclusie dat er voldoende ‘zicht op mitigatie’ is waardoor significante negatieve effecten op Natura 2000-gebied Waddenzee worden voorkomen. Anders is het nodig om een ADC-toets te doorlopen. Niet duidelijk is uit het MER welke impact de mitigatiemaatregelen hebben op de realisatietermijn van de verschillende routes. Dit is van belang vanwege de huidige status van de Waddenzee als Werelderfgoed (UNESCO14).”

De Commissie MER adviseert om te onderzoeken wat de mogelijke effecten zijn van verstoring. Hebben soorten voldoende uitwijkmogelijkheden en wat zijn de effecten van hoger energieverbruik en stress op deze soorten? De commissie MER noemt rustende zeehonden als voorbeeld. Graag zien wij dit ook uitgezocht voor vogels zoals de foeragerende zwarte zee-eend en steltlopers. Graag vragen we u ook om in de project MER de tijdsduur en omvang van verstoring gedetailleerd te onderzoeken en beoordelen. Bij de expliciete onderbouwing van de effectbeoordeling vragen we u rekening te houden met eventuele vertragingen en mitigerende maatregelen, zodat er naast de effecten van het gunstige en geplande scenario ook de minder gunstige scenario's in beeld komen.

In de planuitwerking en besluitvorming wordt beschreven dat monitoring zal plaatsvinden na uitvoering van het project (p. 17). De Commissie MER heeft ook aandachtspunten benoemd voor het vervolgtraject, het nog op te stellen project-MER. Daarbinnen adviseert de commissie om in het project MER aanzet te geven voor het monitoringsprogramma. Een belangrijk onderdeel is het vaststellen van de nulmeting. We willen u vragen om in de c-NRD ook de opzet van het monitoringsprogramma en de nulmeting te specificeren als onderdeel van het project-MER, daarbij gebruikmakend van de adviezen van de commissie MER (zie 3.1 monitoring) en de al geïdentificeerde kennisleemten in het plan-MER.

1.3 Staat van de Waddenzee en Ecologische Autoriteit

De Waddenzee is het grootste en – in internationaal opzicht – het belangrijkste, en (op papier) best beschermde natuurgebied van ons land. De Waddenzee heeft o.a. een cruciale functie voor miljoenen vogels en vissen. Het is dan ook niet voor niets in zijn trilaterale vorm sinds 2009 opgenomen op de UNESCO Werelderfgoedlijst. Het grote belang van de bescherming van dit unieke intergetijdengebied wordt breed gedragen door politiek en bestuur en door opeenvolgende regeringen.

² Commissie MER: ‘Programma aansluiting wind op zee (PAWOZ Eemshaven) - Toetsingsadvies over het milieueffectrapport’ / projectnummer 3660, 27 mei 2025, [a3660ts](#)

De voorgenomen aanleg van kabels in de Waddenzee raakt een ecologisch zeer waardevol en kwetsbaar systeem, waarvan de draagkracht reeds onder druk staat. In juni 2025 presenteerde de Waddenacademie de resultaten van een onderzoek, verricht in opdracht van het Ministerie van LNV naar de staat van de Waddenzeenatuur³. Het eerste uitgebreide en integrale overzicht van hoe het gaat met soorten en leefomstandigheden in het gebied. Belangrijkste conclusie: het gaat niet goed met de natuur in ons deel van de Waddenzee. De conclusie is zorgwekkend. Het grootste deel van de onderzochte natuurwaarden voldoet niet aan de norm, of laat zelfs een verslechtering zien. Het rapport laat zien dat daadkrachtig natuurherstelbeleid in de Waddenzee hard nodig is.

Op 9 april jl. publiceerde de Ecologische Autoriteit⁴ een advies aan het Ministerie van LNV waarin nogmaals is aangegeven dat de Waddenzeenatuur al jaren verslechterd en het niet lukt het tij te keren vanwege de cumulatieve belasting door menselijke activiteiten die de grenzen van het systeem overschrijdt. Herstel van natuurwaarden komt onvoldoende van de grond.

Deze bevindingen worden bevestigd door de Cumulatieve Impactanalyse (of Waddenzee CIA) van Wageningen University & Research⁵, waaruit blijkt dat de optelsom van menselijke activiteiten leidt tot structurele druk op Habitats, soorten en ecosysteemprocessen in de Waddenzee. Daarbij wordt benadrukt dat met name bodemberoerende activiteiten, in combinatie met andere gebruiksfuncties en klimaatverandering, bijdragen aan een verslechtering van de ecologische kwaliteit en het functioneren van het systeem.

Het Beleidskader Natuur Waddenzee dat LNV opstelt, moet aangeven hoe de natuur kan herstellen en voor hoeveel menselijke activiteiten er in de Waddenzee plaats is zonder natuurschade te veroorzaken. De Ecologische Autoriteit geeft aan dat de ecologische draagkracht van de Waddenzee door menselijke activiteiten wordt overschreden, wettelijke doelen niet gehaald worden en met het huidige beleid niet binnen handbereik zijn. De Ecologische Autoriteit concludeert dat snel handelen nodig en verplicht is om de problemen van de cumulatieve druk door menselijk handelen in de Waddenzee op te lossen. Daar bovenop leiden klimaatverandering, met inbegrip van zeespiegelstijging, en de veranderende morfologie van het Waddengebied, tot fundamentele verschuivingen, waardoor de cumulatieve druk nog groter wordt. Tegen deze achtergrond is het essentieel dat de effecten van dit project niet geïsoleerd worden beoordeeld, maar in samenhang met bestaande en toekomstige drukfactoren. Alleen op basis van een integrale beoordeling van deze cumulatieve effecten kan worden vastgesteld of de ecologische draagkracht van het systeem niet verder wordt overschreden.

De Ecologische Autoriteit vraagt expliciet aandacht voor de morfologie in het Waddenzeengebied. Grote aaneengesloten intergetijdengebieden worden gekenmerkt door slik- en zandplaten die bij laagwater droogvallen. Maar het areaal van deze leefgebieden nam in de afgelopen 12 jaar af, terwijl het areaal permanent onder water staande zandbanken en kwelders toeneemt. Een morfologisch systeem zoals de Waddenzee reageert op verschillende tijdschalen op zowel menselijke als natuurlijke veranderingen van de randvoorwaarden, zoals baggerwerkzaamheden, stormen, afsluitingen van delen van de Waddenzee (zoals de Lauwerszee) en zeespiegelstijging en de daarmee gepaarde veranderingen in sediment budgetten. Met name grootschalige ingrepen kunnen decennialang doorwerken op de morfologie en daarmee arealen van leefgebieden. Klimaatverandering, zeespiegelstijging en morfologische veranderingen verlagen de draagkracht van het systeem, waardoor andere menselijke activiteiten daarbovenop een extra cumulatieve

³ Waddenacademie: 'Staat van de Waddenzee 2025', juni 2025,

<https://www.waddenacademie.nl/organisatie/publicatie-lijst/publicatie-detail/staat-van-de-waddenzee-2025/>

⁴ Ecologische Autoriteit: 'Beleidskader Natuur Waddenzee - Advies over de ecologische onderbouwing', april 2026, [Ecologische onderbouwing Beleidskader Natuur Waddenzee - Ecologische Autoriteit](#)

⁵ Wageningen Marine Research: 'Toekomstige ontwikkelingen in de Nederlandse Waddenzee: Een Cumulatieve Impact Analyse met SCAIRM', Piet et al, december 2025, [Toekomstige ontwikkelingen in de Nederlandse Waddenzee: Een Cumulatieve Impact Analyse met SCAIRM - Wageningen University & Research](#)

druk uitoefenen. De Ecologische Autoriteit geeft aan dat er maatregelen getroffen moeten worden die de robuustheid van het systeem voor deze veranderingen vergroot.

1.4 Klimaatverandering en energietransitie

Klimaatverandering heeft nu al grote impact op de biodiversiteit in de wereld en ook op de natuur in het Waddengebied, zoals u zelf ook benoemt in uw eerdere publicaties. De verwachte zeespiegelstijging is een concrete bedreiging voor N2000 gebieden als Werelderfgoed Waddenzee, de Noordzeekustzone en het Nationaal Park Schiermonnikoog. Voor het vertragen van de verdergaande klimaatverandering is het noodzakelijk zo snel mogelijk te stoppen met de uitstoot van CO₂ en andere broeikasgassen. Wij zijn als natuurorganisaties dan ook voorstanders van de transitie van fossiele- naar hernieuwbare, duurzame energie. Waar het kan, willen we de doelen van het Nationale Klimaatakkoord ondersteunen: in 2030 moet 70% van de elektriciteit worden opgewekt uit hernieuwbare bronnen zoals wind- en zonne-energie, en in 2050 dient Nederland volledig afscheid te hebben genomen van fossiele brandstoffen zoals aardgas en steenkool. Helaas zien we ook dat daarvoor soms ingrepen nodig zijn die we liever niet zien in kwetsbare natuurgebieden zoals de Waddenzee.

Natuurinclusieve en trilaterale energietransitie

De energietransitie heeft urgentie. Echter, de gevolgen hiervan mogen in onze ogen niet de robuustheid van het ecosysteem van de Waddenzee, Noordzee en de kustzones aantasten. Anders zou je het kind met het badwater weggooien, en is er geen sprake van een groene en natuurinclusieve energietransitie. Het behoud van een gezond Waddenecosysteem is essentieel nu er wereldwijd sprake is van een sterke afname van de biodiversiteit. U geeft zelf aan dat door klimaatverandering tegen te gaan, het Waddengebied wordt beschermd tegen zeespiegelstijging wat impact heeft op de leefbaarheid, natuur, landbouw en economie van het gebied. Maar hoe wordt de natuur bij een keuze voor het Schiermonnikoog Wantij-tracé gespaard om ons in de toekomst te kunnen blijven beschermen tegen voorgenoemde zeespiegelstijging?

Wij pleiten ervoor dat gezien het behoud van het trilaterale Unesco Werelderfgoed, en de grote gezamenlijke Europese opgaven m.b.t. energietransitie én natuurherstel (let op de Natuurherstelverordening), dat de aanleg en aansluiting van (nieuwe) windparken op de Noordzee met Duitsland en Denemarken samen en met de nodige urgentie wordt opgepakt. Primair en op zijn minst moet op hoog niveau met Duitsland gesproken worden over het Oude Westereemstracé. De 15e Trilaterale Regeringsconferentie voor de bescherming van de Waddenzee, eind mei 2026 in Esbjerg, biedt hiertoe een uitgelezen kans. Wij roepen u op om hier gehoor aan te geven.

Energieoverschot?

Aanlanding van (hernieuwbare) windenergie in het noorden draagt eraan bij dat industrie, huishoudens en transport in het noorden gaan stoppen met verbruik van fossiele energie. Een eventueel energie-overschot kan bijdragen aan een gunstig ondernemersklimaat en daarmee aan werkgelegenheid en economische ontwikkeling (niet zijnde water- en energie slurpende AI/datacenters). Maar als er meer elektriciteit naar de Eemshaven gaat dan het Noorden nodig heeft, moet het overschot over land worden afgevoerd naar de Randstad (of Duitsland) en is verzwaring van het hoogspanningsnet noodzakelijk. Dit is een ongewenste ontwikkeling (aantasting landschap, weidevogelgebieden, natuurgebieden, draadslachtoffers).

Als 33% van de opgewekte energie naar de Eemshaven gaat, moet er in totaal 7 GW naar de Eemshaven. Waarvan 4 GW met Net op Zee Doordewind. Dus er moet later weer een nieuwe verbinding door de Waddenzee worden gemaakt met een capaciteit van 3 GW (of 2,3 GW als windpark Ten noorden van de Wadden waterstof levert). Weer een nieuwe doorsnijding van de Waddenzee! Ondertussen worden er plannen gemaakt om nieuwe datahotels en grootschalige waterstofproductie in de Eemshaven te vestigen. Hiermee kan een flink deel van het elektriciteitsoverschot worden benut, maar de bijdrage van dergelijke projecten aan economie en werkgelegenheid in het noorden is gering. Terwijl deze projecten, naast een fors ruimtebeslag, ook een grote waterbehoefte hebben (het noorden krijgt nu al te maken met zoetwatertekort) en afvoer van koelwater (op de Eems-Dollard en de Waddenzee?). Opwarming van zeewater door klimaatverandering wordt nu al versterkt door koelwaterlozing.

Onderzoek in de NRD en project MER daarom:

- wat is het huidige en te verwachten stroomverbruik in Noord-Nederland, ook als het van gas afgaat;
- hoe wordt tijdelijke opslagcapaciteit voor elektriciteit gerealiseerd om vraag en aanbod op elkaar af te stemmen? wie neemt daartoe het initiatief?
- wat gebeurt er met het elektriciteitsoverschot? naar de Randstad, Duitsland? in hoeverre is het huidige hoogspanningsnet hierop berekend? wat moet er gebeuren aan het hoogspanningsnet? welke gevolgen voor natuur en milieu heeft dat?
- kan de huidige aanlanding meteen geschikt gemaakt worden voor 7 GW, zodat wordt voorkomen dat er later nieuwe ingrepen in de Waddenzee noodzakelijk zijn;
- hoe wordt het mogelijke elektriciteitsoverschot benut;
- welke gevolgen heeft dit voor de waterhuishouding in Groningen en voor de warmtelast in het Eems-Dollard gebied.

En dan nog een belangrijke notie over CO₂ opslag:

De Waddenzee en haar kwelders – zowel op de eilanden als aan de vaste wal – spelen een essentiële rol in de vastlegging en opslag van koolstof. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat kwelders fungeren als koolstofsinks met een opslagcapaciteit van 0,99 tot 13,5 ton CO₂-equivalent per hectare per jaar⁶. Dit betekent dat de aantasting van deze ecosystemen door kabels niet alleen de natuurwaarde van de Waddenzee schaadt, maar ook de capaciteit om CO₂ op te slaan vermindert, wat contraproductief is voor het bereiken van de klimaatdoelstellingen.

2. Inhoud Concept-NRD

2.1 Het voorkeursalternatief: tracédelen en de onderzoeksvragen

Algemene opmerkingen over paragrafen 3.1 en 3.2

Voor een concept-Nota Reikwijdte en Detailniveau zien we weinig aandacht voor het daadwerkelijke benodigde detailniveau in de Project-MER. De beschrijving van de verschillende onderdelen van het voorkeurstracé is onvoldoende uitgewerkt. Het is onduidelijk op welk tracédeel welke werkzaamheden zullen worden uitgevoerd (aantal kabels, aantal boringen, buizen, diepte, onderlinge afstand, diepte etc.) en de kaarten zijn verre van gedetailleerd, waardoor onvoldoende kan worden beoordeeld waar werkzaamheden gaan plaatsvinden en op welk gebied effecten worden beoordeeld. Zolang het onduidelijk is hoe er precies wordt gewerkt is het ook onmogelijk om de effecten goed te bepalen.

In de project-MER wordt onderzocht welke andere ontwikkelingen plaatsvinden om cumulatieve effecten te beoordelen. Het is goed dat dit onderzocht wordt, maar in de notitie 'uitgangspunten Beleidskader Natuur Waddenzee' van LVVN en het eerder aangehaalde advies van de Ecologische Autoriteit is al aangegeven dat de ecologische draagkracht van de N2000 gebieden Waddenzee en Schiermonnikoog wordt overschreden. Dit betekent automatisch dat het voorzorgsbeginsel zou moeten worden toegepast.

Paragraaf 3.1. Uitwerken voorkeursalternatief (p. 18)

Hier staat: "Het project Net op zee Doordewind bestaat uit twee kabelsystemen van elk 2 GW. Binnen de brede corridor uit PAWOZ-Eemshaven is gekeken naar de optimale ligging van de twee kabelsystemen voor Net op zee Doordewind. Hierbij is rekening gehouden met technische eisen, wensen uit de omgeving en ontwerpuitgangspunten, zoals het bundelen met andere infrastructuur. Ook is rekening gehouden met de aanwezige gebruiksfuncties". Wij vragen ons af: Welke wensen van de omgeving zijn er dan meegenomen?

⁶ Wadden Sea Quality Status Report, chapter Climate change, Phillippart *et al.*, 2024, Common Wadden Sea Secretariat, Germany: <https://qsr.waddensea-worldheritage.org/reports/climate-change>

Het gebied onder en boven Schiermonnikoog is bijzonder omdat er relatief weinig andere gebruiksfuncties zijn. Dit is mede tot stand gekomen vanwege gedeelde inzet om de bijzondere natuurfuncties en de unieke landschappelijke integriteit van het gebied te behouden. Andere gebruikers hebben hieraan meegewerkt en zich soms aangepast, denk aan de handkokkelvisserij en het Mosselconvenant. Dat er op die plekken dus minder gebruiksfuncties zijn is niet toevallig; daar is afgelopen jaren keihard voor gewerkt.

Paragraaf 3.2.1 Het Waddengebied en Schiermonnikoog (p. 19)

Er ontbreekt hier in de beschrijving een opmerking over de vele drukfactoren die het gebied bedreigen en de zorgen van UNESCO over de mate van bescherming. Er is dus een grote urgentie voor natuurherstel en het beschermen van de hier genoemde waarden. Dat is een essentieel onderdeel van de context.

Het eiland en het Waddengebied vereisen een eigen aparte beschrijving. De gebieden staan in verbinding maar hebben andere kenmerken en natuurwaarden waar rekening mee gehouden dient te worden, vormen een groot deel van de totale route, en hebben ook eigen en zeer verschillende technische uitdagingen. Daardoor zijn beide gebieden afzonderlijk van elkaar cruciale bottlenecks binnen dit tracé.

Het belang van scheiding wordt in de volgende paragraaf duidelijk, waar Schiermonnikoog en de Noordzeekustzone niet expliciet worden genoemd (p. 20): “Het ontwerpen en aanleggen van de kabels door het Waddengebied en het agrarisch gebied van Noord-Groningen moet zorgvuldig plaatsvinden.”

Hierna lopen we het voorkeustracé langs van noord naar zuid:

2.1.1 Noordzee

Het voorkeustracé doorkruist een Noordzee-ecosysteem dat reeds onder grote druk staat. De Noordzee is een van de drukst bevangen en intensiefst gebruikte zeeën ter wereld. Recente rapportages, waaronder de OSPAR Quality Status Report (2023) en de Staat van de Noordzee (2023), bevestigen dat de cumulatieve impact van visserij, scheepvaart, zandwinning en de grootschalige uitrol van offshore windparken de ecologische draagkracht van het systeem op de proef stelt. In de c-NRD wordt erkend dat de Noordzee een van de drukst bevangen zeeën is en dat projecten zoals de Tarchon-interconnector het tracé kruisen, wat de druk op de ruimte en de bodem vergroot. Tegen deze achtergrond is het essentieel dat de effecten van het tracé niet geïsoleerd worden beoordeeld. De optelsom van habitatverlies, geluidsverstoring en veranderingen in de hydrodynamiek door de vele offshore projecten vereist een integrale benadering. Alleen door de cumulatieve druk van de gehele energie-infrastructuur op de Noordzee mee te wegen, kan worden vastgesteld of de instandhoudingsdoelstellingen voor beschermde soorten en habitats niet in gevaar komen.

Voorkeur voor Route D in relatie tot integrale afweging

In het Programma Aansluiting Wind op Zee (PAWOZ) is Route D terecht als voorkeursalternatief aangewezen voor het Noordzeetracé, aangezien deze route een bestaande gasleiding volgt en de ecologisch zeer waardevol KRM gebied 'Borkumse Stenen' vermijdt. Hoewel wij deze keuze steunen, benadrukken wij dat deze keuze enkel standhoudt als de volledige route – van windpark tot aan het onshore station – ecologisch houdbaar is.

De keuze voor Route D mag niet los worden gezien van de vervolgroute door de kwetsbare Waddenzee. Een integrale afweging is noodzakelijk: Route D zou in onze optiek logischerwijs moeten koppelen aan de alternatieve routes Oude Westereems of de Tunnelvariant, om de cumulatieve druk op zowel de Noordzee als de Waddenzee tot een minimum te beperken. De huidige c-NRD stelt echter dat deze alternatieven technisch of organisatorisch te uitdagend zijn voor de planning van 2031, wat een eenzijdige focus op snelheid suggereert ten koste van een integrale ecologische afweging.

Habitatverlies en verstoring

Het MER dient exact te kwantificeren hoeveel habitatverlies optreedt binnen de relevante habitattypen op de Noordzee. Hierbij moet niet alleen worden gekeken naar de fysieke 'voetprint' van de kabel en de

platformfunderingen, maar ook naar de verstoring tijdens de aanlegfase en de mogelijke effecten van elektromagnetische velden en warmteontwikkeling van de 525 kV gelijkstroomkabels op het benthos (bodemleven) en kraakbeenvissen (haaien en roggen). Gezien de industriële ontwikkeling van de Noordzee kan additioneel habitatverlies, hoe klein ook per individueel project, leiden tot een structurele aantasting van het mariene voedselweb. Het MER moet inzichtelijk maken hoe dit verlies wordt gemitigeerd binnen een systeem dat al kampt met een verlies aan biodiversiteit.

Onvoldoende uitgewerkte aanlegmethode en diepte

De c-NRD stelt dat kabels op de Noordzee tot 5 meter diep begraven kunnen worden met een jet trencher of waterjet ondersteunde kabelploeg. Echter, de specifieke effecten van deze methoden op de benthische gemeenschappen in slibrijke afzettingen en veenlagen – die tot grotere vertroebeling kunnen leiden – zijn nu onvoldoende onderbouwd. Het MER moet exact kwantificeren hoe deze ingreep de bodemstructuur en faunagemeenschappen op de lange termijn beïnvloedt, zeker bij het baggeren van zandgolven.

Onderhoud, blootspoelen en klimaatadaptatie

Net als in de Waddenzee is op de Noordzee een ‘bury and forget’-benadering risicovol. Door de toenemende dynamiek op de Noordzeebodem – versterkt door klimaatverandering en extremere stormen – neemt de kans op het blootspoelen van kabels toe. Dit kan leiden tot noodreparaties en extra bodemberoering in beschermde gebieden. Wij vragen in het MER om een uitwerking van worst-case scenario’s voor onderhoud en reparaties over de gehele levensduur van het project. Hierbij moet specifiek aandacht zijn voor de effectiviteit van kabelbescherming (zoals steenstort) en de ecologische impact daarvan op de natuurlijke zachte bodemhabitats.

Herstel en effectiviteit van mitigatie

De herstelduur van de Noordzeebodem na grootschalige ingrepen wordt vaak onderschat. Hoewel de Noordzee een dynamisch systeem is, kan herstel van de gelaagdheid van de bodem en de bijbehorende benthische gemeenschappen jaren in beslag nemen. Het MER dient op basis van wetenschappelijke onderbouwing aan te tonen binnen welke termijn herstel optreedt en welke onzekerheden hierbij spelen. In een overbelast ecosysteem volstaat het niet om negatieve effecten slechts marginaal te beperken. Wij pleiten ervoor dat mitigatiemaatregelen op de Noordzee hand in hand gaan met systeemherstel, bijvoorbeeld door het ontzien van gebieden voor natuurlijke bodemontwikkeling, om zo de veerkracht van de Noordzee te versterken tegen de effecten van de energietransitie.

Conclusie voor de Noordzee

Gelet op de context van een overbelast marien systeem, is het essentieel dat het MER de effecten van Route D volledig en kwantitatief beoordeelt in samenhang met het traject door de Waddenzee. Een zorgvuldige koppeling van Route D aan een minder schadelijk tracé (zoals de Tunnelvariant of Oude Westereems) is noodzakelijk om te voorkomen dat een suboptimale keuze voor de Waddenzee wordt gelegitimeerd door een ecologische voorkeur op de Noordzee.

2.1.2 Schiermonnikoog

In de beschrijving van de kenmerken van het gebied (par. 3.2) worden het Waddengebied en Schiermonnikoog gezamenlijk beschreven. Daarbij worden de bijzondere waardevolle natuurwaarden van het N2000 gebied Duinen van Schiermonnikoog niet beschreven (o.a. duinen, kwelders, ongestoord verloopende natuurlijke processen, broedkolonie lepelaars en hoogwatervluchtplaatsen). Door het ontbreken van deze beschrijving worden in paragraaf 3.2.3 ook onvoldoende ingegaan op het beschermen van deze natuurwaarden en het minimaliseren van schade en hinder. Ook de beschrijving van de

doorkruising van het N2000 gebied de Noordzeekustzone wordt in paragraaf 3.2 gemist, en komt niet terug in par 3.2.3.

Bovendien zijn de genoemde componenten in paragraaf 3.2.3 incompleet. Bijvoorbeeld, in de opsomming van 'kwetsbare plekken vermijden' missen de schelpdierbanken in de Noordzeekustzone van Schiermonnikoog en de voedselhotspots voor niet-broedvogels, evenals de broedgebieden, maar ook zeegrasvelden. Wij vragen voor de volledigheid alle aandachtspunten uit het deelrapport natuur van het plan-MER hier weer te geven of duidelijk te maken dat het slechts een greep betreft.

In de c-NRD lijkt de MER zich alleen te richten op de 'corridor' waar de kabels gelegd moeten worden. De mogelijke effecten betreffen echter een groter gebied, omdat er ook door en langs N2000-gebied gereden en gevaren moet worden om het gebied überhaupt te bereiken, welke variant er ook gekozen wordt. Dit betreft ook het Natura 2000-gebied Duinen van Schiermonnikoog, waarin zich tal van (zeer) stikstofgevoelige habitattypen bevinden.

Ook geldt voor het grootste deel van de aanvoerroute dat zich hier geen verharde wegen of paden bevinden. Het terrein is zeer gevoelig voor insporing, zeker bij natte omstandigheden. Het vooronderzoek dat in februari-maart 2026 plaatsvond, heeft laten zien dat ondanks afspraken en goede bedoelingen de insporing (veel) groter was dan vooraf verwacht. In de MER moet naar onze mening een analyse plaatsvinden van de spoorvorming die nu al in het kader van het project heeft plaatsgevonden om te kunnen beoordelen wat voor insporing er bij intensivering van de werkzaamheden te verwachten is.

Paragraaf 3.3.1 en 3.3.2: wat zijn hier de voorbereidende onderzoeken en mitigerende maatregelen om natuurschade te voorkomen en of te compenseren? Welke natuurversterkende maatregelen worden onderzocht voor de platforms? In de project-MER moet niet alleen duidelijk worden of er zicht is op mitigatie, maar ook of er voldoende zicht is op *voldoende* mitigatie. Zo niet, dan is een ADC-toets noodzakelijk.

Figuur 3.3, p.21. Onduidelijk is hier waarom een detailkaart van het niet-landdeel van de route ontbreekt. Zou u in het overzicht een detailkaart van de Noordzeekustzone, Schiermonnikoog en de Waddenzee willen toevoegen waarbij zichtbaar is waar de onderzoekscorridor door het eiland, het onderwaterwad en het droogvallend wad loopt.

Twee varianten

3.3.3 Kruising Schiermonnikoog: Er worden in de project-MER twee varianten onderzocht: een gestuurde boring (HDD) en het eiland doorgraven met een trencher. In beide gevallen is de beschrijving van de werkzaamheden heel onduidelijk over de werkwijze, exacte locatie, breedte van de werkstroken etc. waardoor het lastig bepalen is hoe groot een onderzoekscorridor zal zijn. Gesproken wordt onderzoek naar de impact, onduidelijk is welke impact bedoeld wordt (bv flora en vegetatie, fauna, morfologie, bodem, natuurlijke processen etc.).

Ook is onduidelijk op basis waarvan de variant met de trencher gekozen is. In de tekst op p 30 staat: "De variant met de trencher is gebaseerd op ecologische kennis, inbreng van omgevingspartijen en veldbezoek". Dit is raadselachtig. Gaat het hier om de keuze voor het tracé van de te graven sleuf of gaat het om de keuze om de variant met de trencher mee te wegen.

Op welke ecologische kennis ze zich baseren, wat omgevingspartijen hebben ingebracht en welke inzichten het veldbezoek heeft opgeleverd wordt niet nader toegelicht. Wij hebben onvoldoende inzicht in welk tracé voor een te graven sleuf nu exact in beeld is, omdat dit gedurende het voortraject regelmatig veranderde. Een project-MER hoort niet alleen naar de impact van het gekozen tracé te kijken, maar dient ook onderzoek te doen naar minder schadelijke alternatieven. Alleen door ook alternatieven te onderzoeken, kan het MER de informatie leveren die nodig is om het milieubelang volwaardig mee te wegen in de besluitvorming.

Voor de keuze tussen graven (het slenktracé) en de gestuurde boring (HDD) is ook een afwegingskader van belang. Bijvoorbeeld, wat is erger: het maandenlang verstoren van een hoogwatervluchtplaats of het weggraven van een duin waarop de nauwe korfslak voorkomt.

Voor het uitbreiden van de onderzoekscorridor onder en boven het eiland, op welke ecologische kennis is dit gebaseerd? De aanpassing van de route op basis van ecologische kennis wordt nergens expliciet gemaakt. Bijvoorbeeld ook niet in de tekst in bijlage 1, p. 60: "PAWOZ-Eemshaven, zie Figuur A-3. De onderzoekscorridor is aan de westkant verbreed om ook de kruisingsvariant met een trencher over het eiland te omvatten. Deze variant is toegevoegd om te onderzoeken of het kruisen van het eiland met een trencher mogelijk minder effect heeft op ecologische waarden dan een boring onder het eiland door. Onder andere op verzoek van partijen uit de omgeving." En op p. 61: "De route van de trencher is gebaseerd op ecologische kennis, inbreng van omgevingspartijen en veldbezoek."

De 4^e slenk waar in maart 2026 het verkennend onderzoek is gedaan, heeft zich de afgelopen 20 jaar steeds verder het eiland in gevreten, waardoor deze slenk nu bijna tot aan het Noordzeestrand komt. Deze morfologie moet zeer zorgvuldig onderzocht worden. Ook het al dan niet kruisen van slenken moet nadrukkelijk in het onderzoek worden betrokken. Zonder dit nadere onderzoek kan niet worden gezegd dat de risico's van blootspoelen van kabels (met alle gevolgen van dien) voldoende in beeld zijn.

De onderzoeksvragen die in bijlage B zijn opgenomen in relatie tot de dynamiek van de eilandkwelder schieten naar onze mening te kort. Het lijkt ons bovendien onvoldoende om enkel te kijken naar veranderingen 'in enkel de laatste jaren'.

Minimaliseren van de impact op ecologie (p.29)

Welke afstand tot het strand, duinen en kwelders is nodig om ook optische verstoring te voorkomen? Er wordt gekeken naar minimaliseren van verstoring door geluid, licht en beweging. Breng in kaart of minimaliseren hier voldoende is om significante effecten te voorkomen of effecten op de populatie van beschermde soorten kunnen worden uitgesloten. "Het in- en uittredepunt van de boring ligt buiten de kwelders en duinen. En er wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met natuurwaarden zoals hoogwatervluchtplaatsen, broedvogelgebieden, foerageergebieden en aanwezige beschermde soorten. Er wordt ook gekeken naar het minimaliseren verstoring door geluid, beweging en licht. De uitstoot van emissies wordt zo beperkt als mogelijk gehouden. Daarnaast wordt gekeken hoe zo min mogelijk leefgebied oppervlak verstoord kan worden door druk door droogvallen van materieel, rijden en/of vergraven."

Wat betreft de 'kleine washover' (p. 30) vragen we ons af of het begrip hier juist gehanteerd wordt. Doorgaans wordt met een washover een gat in een verder gesloten duinenrij bedoeld waar water en zand bij stormvloed het achterland in kunnen stromen. Over het algemeen is het creëren van een washover een grootschalige ingreep. We zijn benieuwd welke definitie van het begrip hier gehanteerd wordt, zodat we ons een beeld kunnen vormen van de omvang en schaal van de voorgestelde ingreep.

Wat de eilandkwelder betreft: Er moet ook gekeken worden naar de cumulatieve effecten in combinatie met klimaatverandering. Een recente studie van Wageningen Marine Research laat zien dat de eilandkwelders kwetsbaar zijn voor klimaatverandering. Eilandkwelders groeien gemiddeld slechts 1-5 mm/jaar. Een slechte drainage van een kwelder vormt een risico, waarbij de kwelder kan omslaan naar kaal wad⁷. Het is belangrijk om in de MER te kijken wat de effecten van de werkzaamheden (betreden van de kwelder van het wad met een trencher) en de aanleg van de kabel voor effect heeft op de drainage van de kwelder.

Zichtbare nadelige effecten

⁷ Wageningen Marine Research, Puijtenbroek, M.E.B. an, F.O.H. Smulders, C. Sonneveld, 2026: De ontwikkeling van kwelders in de Waddenzee Langetermijnonwikkeling (1990-2025 en een blik op de toekomst).

Tot slot: Ervaringen van de vooronderzoeken in het vroege voorjaar van 2026 hebben ons geleerd dat de benodigde zorgvuldigheid en voorzichtigheid niet samengaan met de haast en urgentie die voor dit project is beoogd. In die periode is op Schiermonnikoog vooronderzoek gedaan naar het mogelijk kruisen van Schiermonnikoog met behulp van een trencher. Dat vervoersbewegingen tot nadelige effecten en schade kunnen leiden is toen al geconstateerd.

2.1.3 Waddenzee – wantij en kwelders

Onvoldoende uitgewerkte aanlegmethode

De c-NRD gaat uit van het gebruik van een wadtrencher voor het ingraven van de kabels, waarbij wordt gesteld dat dit leidt tot ‘minimale druk’ op de bodem. Deze kwalificatie is echter onvoldoende onderbouwd. Onduidelijk is hoe deze druk wordt gedefinieerd en gemeten, en welke effecten optreden op bodemstructuur, morfologie en bodemfauna. Ook ontbreekt een heldere beschrijving van de minimale diepte, breedte en ruimtelijke reikwijdte van de ingreep. Welk effect heeft het gebruik van een kettingfrees bijvoorbeeld op de bodemfauna. Zolang de technische uitwerking onvoldoende concreet is, kan geen deugdelijke en verifieerbare effectbeoordeling plaatsvinden.

Seizoensgebonden effecten en timing van werkzaamheden

Het MER dient seizoensafhankelijke gevoeligheden expliciet te betrekken bij de effectbeoordeling. Daarbij moet worden onderzocht in hoeverre aanleg- en onderhoudswerkzaamheden samenvallen met ecologisch kritische perioden, zoals broed-, ruiperiodes en trek van vogels, evenals perioden van verhoogde gevoeligheid van bodemfauna. Als werkzaamheden plaatsvinden in dergelijke perioden, kan de ernst en reikwijdte van de effecten substantieel toenemen, bijvoorbeeld door verstoring van foerageer- en rustgebieden of door verstoring van herstelprocessen in het bodemleven. Het MER dient deze effecten expliciet te kwantificeren en te betrekken bij de beoordeling van de significantie van de ingreep.

Verstoring door installaties aan de rand van het wantij

De c-NRD biedt geen duidelijkheid over de aard en omvang van installaties die nodig zijn voor de kruising van het wantij, bijvoorbeeld ten behoeve van het intrekken van kabels vanaf en naar Schiermonnikoog en de Groninger kwelders. Dergelijke installaties, inclusief werkterreinen en bijbehorende logistiek, kunnen leiden tot langdurige verstoring van fauna, met name in een gebied dat van groot belang is voor rustende en foeragerende vogels zoals lepelaars en wulpen. Deze verstoring kan verder reiken dan de directe ingreep en leiden tot functieverlies van leefgebieden, zeker wanneer sprake is van langdurige aanwezigheid, geluid, licht en beweging. Het is daarom noodzakelijk dat in het MER expliciet inzicht wordt gegeven in de aard, duur en ruimtelijke impact van deze installaties, evenals de effecten op soorten en habitatgebruik.

p. 32: Hoe breed wordt de belemmerende strook van de “aanlanding” buitendijks in Groningen en wat zijn de belemmeringen. Wat betekent dit voor de instandhouding van de kwelders en voor toekomstige kustontwikkeling in relatie tot waterveiligheid? Denk hierbij aan traditionele dijkversterkingen als nieuwe concepten als wisselpolders/dubbele dijk/brede groene dijk etc.

Habitatverlies (H1140A en H1110A)

Het is noodzakelijk dat in het MER exact wordt gekwantificeerd hoeveel habitat verloren gaat, zowel tijdelijk als permanent, met name voor de habitattypen H1140A (slik- en zandplaten) en H1110A (permanent overstroomde zandbanken). Daarbij dient niet alleen de directe fysieke aantasting te worden meegenomen, maar ook functioneel habitatverlies als gevolg van verstoring en veranderingen in bodemprocessen.

Dit verlies moet worden gezien in het licht van de reeds ongunstige staat van deze habitats, en ook de bredere verslechterde ecologische toestand van de Waddenzee als geheel. Daarnaast neemt de druk verder toe als gevolg van klimaatverandering, waaronder zeespiegelstijging en veranderingen in sedimentdynamiek. Deze ontwikkelingen leiden tot een afname van intergetijdengebieden en daarmee tot een verdere verslechtering van de ecologische draagkracht van het systeem. Tegen deze achtergrond kan

additioneel habitatverlies een disproportioneel effect hebben en dient dit nadrukkelijk te worden meegewogen in de beoordeling.

In een eerdere fase heeft Tennet beloofd om biodiversiteitshotspots, schelpdierbanken en zeegras te vermijden, waarom is de onderzoekscorridor daar niet al op aangepast? De uitwijkmogelijkheid is nu beperkt, terwijl de effectbeoordeling nog niet op voldoende detailniveau is vastgesteld. Dit was ook het probleem in de plan-MER. Beschrijf ook dat het wantij een zeer biodivers en productief deel van de Waddenzee is. Zie o.a. corridor Waddenzee, p.62: “De route ligt hier op het meest stabiele en ondiepe deel van het Wantij. Hierdoor kan één begraafmethode gebruikt worden, wat leidt tot zo min mogelijk bewegingen en impact in het gebied. Diepe geulen worden vermeden. Dit valt grotendeels samen met de routes van wadlopers. Binnen de onderzoekscorridor kan de route verder geoptimaliseerd worden om kwetsbare locaties te vermijden.”

Morfologie en systeemdynamiek

Terecht wordt in par. 3.2.1 benoemd dat het Waddengebied altijd in beweging is, waardoor bijvoorbeeld geulen kunnen verschuiven. Verderop in het hoofdstuk wordt in dit kader opgemerkt dat de kabels voldoende diep moeten worden begraven, om te voorkomen dat deze bloot komen te liggen. Om het risico van blootspoelen te verkleinen, is gekozen voor een ligging van de kabels meer westelijk ten opzichte van de Balg. Het lijkt alsof wordt aangenomen dat hiermee het effect van de beweging en het verschuiven van geulen voldoende is onderkend. Wij betwijfelen ten eerste of de effecten van de dynamiek van bijvoorbeeld geulen voldoende in beeld is. Geulen in het Waddengebied en op de eilanden zijn zeer dynamisch.

In lijn met het advies van de Ecologische Autoriteit dient het MER expliciet inzicht te geven in de effecten van de ingreep op grootschalige morfologische processen in de Waddenzee, in het bijzonder de sedimentbalans en de dynamiek van het wantijsysteem. Beoordeeld moet worden in hoeverre lokale verstoringen, zoals bodemverstoring door aanleg en onderhoud van kabels, kunnen doorwerken naar structurele veranderingen in geulen, platen en hoogtetradiënten, zowel binnen als buiten het directe tracégebied. Hierbij dient nadrukkelijk rekening te worden gehouden met de samenhang tussen morfologie, hydrodynamiek en ecologische processen, en met de lange tijdschalen waarop dergelijke veranderingen zich kunnen manifesteren. Gezien de dynamische aard van het systeem en de invloed van klimaatverandering, zoals zeespiegelstijging en veranderende sedimentstromen, is het noodzakelijk dat deze effecten niet alleen op korte termijn, maar ook op middellange en lange termijn worden beoordeeld. Alleen op basis van een dergelijke integrale analyse kan worden vastgesteld of de ingreep leidt tot blijvende veranderingen in de structuur en het functioneren van het systeem.

Onderhoud en worst-case scenario's

De c-NRD gaat ervan uit dat de kabels na aanleg worden ingegraven en geen verdere verstoring veroorzaken. Deze impliciete ‘bury and forget’-benadering is echter onvoldoende onderbouwd zonder een nadere uitwerking van onderhoudsscenario's. In het MER dient expliciet aandacht te worden besteed aan worst-case situaties, zoals kabeldefecten, blootspoelen en noodreparaties.

Daarbij moet, uitgaande van realistische worst-case scenario's, inzicht worden gegeven in de frequentie, duur en ruimtelijke impact van dergelijke ingrepen, evenals de mogelijke cumulatieve effecten van herhaald onderhoud. Daarbij dient expliciet rekening te worden gehouden met de effecten van klimaatverandering, zoals zeespiegelstijging, toenemende stormintensiteit en veranderingen in sedimentdynamiek. Deze factoren kunnen de kans op blootspoelen en schade aan kabels vergroten en daarmee leiden tot een hogere onderhoudsfrequentie en aanvullende verstoring van het systeem. Zonder deze toekomstige ontwikkelingen mee te nemen, ontstaat geen realistisch beeld van de langetermijneffecten van het project.

Herstel en effectiviteit

Ten aanzien van herstel blijft de c-NRD op dit moment te algemeen. Het is noodzakelijk dat duidelijk wordt gemaakt welke herstelmaatregelen worden getroffen, hoe effectief deze zijn en binnen welke termijn herstel van aangetaste habitats kan worden verwacht. Herstel dient aantoonbaar en met voldoende zekerheid plaats te vinden, onzeker herstel kan niet worden meegenomen als mitigerende maatregel. Daarbij dient expliciet rekening te worden gehouden met de herstelduur van bodemleven. Herstel van benthische gemeenschappen kan, afhankelijk van de mate van verstoring en lokale omstandigheden, meerdere jaren tot decennia in beslag nemen. Dit betekent dat als ‘tijdelijk’ aangemerkte effecten in de praktijk langdurig kunnen doorwerken. Het MER dient deze hersteltrajecten realistisch en onderbouwd in beeld te brengen en te betrekken bij de beoordeling van de ecologische effecten.

Mitigatie en systeemherstel

Gegeven de huidige staat van de Waddenzee kan niet worden volstaan met het uitsluitend beperken van projectgebonden effecten. Mitigerende maatregelen dienen primair gericht te zijn op het voorkomen en beperken van negatieve effecten van het project, maar moeten, in een systeem waarin de ecologische draagkracht reeds onder druk staat, zodanig worden vormgegeven dat ook de ecologische functie van habitats behouden blijft. In dat licht achten wij het noodzakelijk dat in het MER expliciet wordt onderzocht in hoeverre aanvullende maatregelen, zoals het realiseren van grootschalige, aaneengesloten gebieden zonder bodemberoerende activiteiten, kunnen bijdragen aan herstel van bodemleven en versterking van de ecologische draagkracht.

Werelderfgoedstatus (UNESCO) en N2000

De Waddenzee is aangewezen als Werelderfgoed vanwege haar uitzonderlijke universele waarde (“Outstanding Universal Value”), waaronder de unieke dynamiek van het getijdenlandschap, de omvang van het intergetijdengebied en de cruciale functie voor miljoenen trekvogels. Deze status brengt internationale verplichtingen met zich mee om deze waarden te beschermen en te behouden voor toekomstige generaties, zoals vastgelegd binnen het kader van de UNESCO. Ingrepen die deze waarden kunnen aantasten dienen daarom uiterst zorgvuldig te worden beoordeeld en zwaar te worden gemotiveerd. Dit geldt in het bijzonder voor projecten die leiden tot verlies of aantasting van kernkwaliteiten, zoals de bodemstructuur, morfologische processen en de beschikbaarheid van voedselrijke intergetijdengebieden.

Tegen deze achtergrond is het noodzakelijk dat in het MER expliciet wordt onderbouwd op welke wijze het project zich verhoudt tot het behoud van de Outstanding Universal Value van de Waddenzee. Indien niet overtuigend kan worden aangetoond dat deze waarden behouden blijven, is het project niet verenigbaar met de internationale verplichtingen die voortvloeien uit de Werelderfgoedstatus.

En om nog een omissie te benoemen. Op p.19 staat niet vermeld dat de Waddenzee naast UNESCO Werelderfgoed, net zo goed een Natura 2000 aanwijzing heeft, die verder gaat qua bescherming dan Unesco.

Conclusie

Gelet op de hierboven geschetste context van een reeds overbelast en kwetsbaar ecosysteem, is het essentieel dat het MER de effecten van het project volledig, kwantitatief en in samenhang beoordeelt. Dit omvat niet alleen de directe projecteffecten, maar ook de cumulatieve druk op de Waddenzee, de langetermijneffecten van klimaatverandering en de onzekerheden rondom aanleg, onderhoud en herstel. Daarbij is het noodzakelijk dat expliciet wordt getoetst of het project verenigbaar is met het beleidsdoel om verdere achteruitgang van de natuurkwaliteit in de Waddenzee te voorkomen. In dat kader dient te worden onderbouwd waarom, in een systeem dat al ver boven zijn ecologische draagkracht functioneert, aanvullende belasting aanvaardbaar zou zijn.

Verder moet worden aangetoond dat aantasting van beschermde habitats en soorten wordt voorkomen en dat de ecologische functie ervan met voldoende zekerheid behouden blijft. In een systeem waarin de draagkracht reeds wordt overschreden, volstaat het niet om effecten slechts te beperken, aanvullende maatregelen zijn noodzakelijk om te waarborgen dat geen verdere verslechtering optreedt.

Indien niet overtuigend kan worden aangetoond dat de ingreep verenigbaar is met de instandhoudingsdoelstellingen en de internationale verplichtingen die voortvloeien uit de Werelderfgoedstatus, kan geen sprake zijn van een zorgvuldige en juridisch houdbare besluitvorming.

2.1.4 Kabeltracés op het Groningse vasteland

p.34: Op afbeelding 3-11 is een in- en uittredepunt gevisualiseerd, maar het uittredepunt is ook het volgende intredepunt. Hoeveel ruimte is er nodig op een gecombineerde locatie en hoe lang wordt daar typisch gewerkt?

p.34: De belemmerende strook varieert van 11 tot 40 meter. Wat zijn de belemmeringen in deze strook en wat betekent dit voor toekomstige kustontwikkeling? Zie ook voorgaande opmerking.

p.39: Wat voor invloed heeft de dijkvariant op toekomstige dijkversterkingen? Wordt hiermee niet een te grote barrière gelegd voor mogelijke toekomstige versterkingen naar binnen toe? En kan dit betekenen dat er dan zeewaarts versterkt moet worden, in N2000 gebied?

p. 42: De locaties voor de kabels liggen precies in het gebied waar vanuit de omgeving wordt gezocht naar een impuls voor ecologie/ruimtelijke kwaliteit i.r.t. de ontwikkelingen die op dit kustgebied afkomen. Dit komt deels uit de gesprekken die gevoerd zijn rond de PAWOZ-gebiedsinvesteringen. Ontwikkelingen die voortkomen uit NOZ-Doordewind zouden niet strijdig moeten zijn met de uitkomsten van het proces rond gebiedsinvesteringen.

p. 44: Ten aanzien van andere ontwikkelingen in het gebied is er nog wel het een en ander dat ontbreekt. Zie bijvoorbeeld bovenstaande opmerking, maar ook de gesprekken die nu lopen voor de toekomst van het kustgebied (onder regie van provincie Groningen) en de aanstaande dijkversterkingen. Ook alle ontwikkelingen op gebied van ecologie zijn niet onbelangrijk. Denk aan de ontwikkelingen rond het Beleidskader Natuur Waddenzee en de Natuurherstelverordening om maar wat te noemen.

p.48: Het gaat niet alleen aan aantasting op de bestaande waarde/situatie, maar ook om de belemmering van toekomstige ontwikkelingen. Neem dit ook mee in de beoordeling.

Naast het bovenstaande willen we graag meegeven dat er langs de Groningse waddenkust verschillende binnendijkse natuurgebieden liggen. Het spreekt voor zich dat deze gevoelig zijn voor verstoring tijdens de aanleg en mogelijk onderhoud van de kabels. We gaan er van uit dat deze in beeld zijn en dat er niet alleen omheen gewerkt wordt, maar dat bij werkzaamheden rekening gehouden wordt met verstoring. Ook zien we graag dat er in de uitwerking aandacht is voor mogelijke negatieve gevolgen van ondergrondse kabels op flora en fauna in en nabij deze natuurgebieden. Het voorkomen van negatieve invloeden is voor ons een prioriteit. Mocht dit niet te voorkomen zijn en mitigerende maatregelen zijn onvoldoende, dan gaan we uit van ruimhartige compensatie.

2.2 Het beoordelingskader

Mitigatie

Uit het plan-MER blijkt dat het Schiermonnikoog Wantij tracé schelpdierbanken doorkruist en belangrijke voedselgebieden voor niet-broedvogels in zowel de Noordzee als Waddenzee. Door voedselhotspots te vermijden is zicht op mitigatie. Echter in de plan-MER blijkt dat het gekozen voorkeurstracé ook niet te mitigeren natuurschade oplevert met zicht op compensatie. Ook zijn er mitigerende maatregelen waarvan de plan-MER aangeeft dat er op dit moment nog onvoldoende informatie beschikbaar is. Bijvoorbeeld voor de voedselhotspots voor foeragerende vogels (zie p 2/2 van de factsheet in het plan MER), zie onderstaande citaat over een Mitigerende maatregel: "Vermijd de essentiële voedsel hotspots voor de relevante niet-broedvogelsoorten in de Waddenzee. Het belang en de exacte locatie van de voedsel

hotspots per vogelsoort is op dit moment niet met voldoende detailniveau bekend, dit dient in kaart te worden gebracht op basis van actuele data op en rond de gekozen route.”

Hoe wordt deze kennis vergaard en geïmplementeerd in de plannen, en wat is het effect hiervan op de planning?

In de MER wordt per aspect aangegeven of en met welke mitigerende maatregelen effecten te beperken of voorkomen zijn en hoe dit de effectbeoordeling beïnvloed en hoe dit de effectbeoordeling beïnvloedt. We vinden dit een vage beschrijving. Wat betekent dit? Worden mogelijke mitigerende maatregelen alleen benoemd en meegewogen in de effectbeoordeling? En moeten deze maatregelen worden uitgevoerd? Of is het vrijblijvend? Wat is de status? Wordt ook gekeken naar mogelijke compenserende maatregelen als natuurwaarden daadwerkelijk vernietigd worden (bv mosselbanken).

Referentiesituatie

In de inleiding van hoofdstuk 4 (par. 4.1) wordt een beschrijving gegeven van de referentiesituatie. We missen in deze paragraaf de belangrijke ontwikkelingen als genoemd in par. 3.5, aangevuld met de in deze zienswijze benoemde ontwikkelingen die ten onrechte niet zijn vermeld in de c-NRD. In relatie tot de referentiesituatie merken we verder het volgende op. Hoewel wij ons realiseren dat dit niet zozeer in een NRD thuishoort, achten wij het van belang dat een 0-meting wordt uitgevoerd en vastgelegd van de gebieden waarin de werkzaamheden zullen worden uitgevoerd. Alleen dan kan immers (achteraf) worden vastgesteld welke schade aan het gebied is toegebracht en dient te worden hersteld. Die informatie is van wezenlijk belang om bijvoorbeeld ook te worden betrokken bij de (eventueel aanvullende) maatregelen in verband met herstel van de oorspronkelijke situatie.

Nog meer vragen

Het beoordelingskader is abstract geformuleerd (bv. KRW, KRM etc.) in de c-NRD. Niet duidelijk is op welke onderwerpen en soorten exact wordt beoordeeld. Wij vinden het in ieder geval belangrijk dat de project-MER antwoord gaat geven op de volgende vragen:

- In hoeverre hebben de werkzaamheden voor de aanleg van de kabels invloed op de huidige natuurlijke processen die plaatsvinden in de Noord- en Waddenzee en op Schiermonnikoog (zowel strand, duin en kwelder)?
- In hoeverre kan straks de aanwezigheid van kabels in de bodem van invloed zijn op het (toelaten van) dynamische, natuurlijke processen in het plangebied. Moeten er straks geulen, slenken en zandbanken worden vastgelegd om te voorkomen dat kabels bloot komen te liggen? Dit speelt zowel bij het aspect: bodem en water op zee- Dynamiek van de noordzeekust en duinen en Dynamiek van de eilandkwelder, waddenzee en vastelandskwelder als bij het aspect natuur op land, wezenlijke kenmerken van Natuurnetwerk Nederland, waar natuurlijke processen bij horen.
- In hoeverre wordt de waarde van compleet ongestoorde bodems meegenomen in de beoordeling? Deze zullen onherstelbaar worden aangetast.
- Kan de aanleg van de kabels lokale bodemdaling tot gevolg hebben, bijvoorbeeld door inklinking na de graafwerkzaamheden?
- Wat doet de vergraving van de bodem met de beworteling? We willen graag inzichtelijk hebben of dit effect kan hebben op de stabiliteit van de kwelder en de gevoeligheid voor erosie.
- Wordt het aspect drainage van de kwelder ook onderzocht? We willen graag inzichtelijk krijgen of de aanleg van de kabels zorgen voor een andere waterhuishouding, bijvoorbeeld door bodemcompactie of het dichtdrukken van kleine waterloopjes en of dit dan gevolgen kan hebben op de bodemsamenstelling en vegetatie.
- Leidt bodemcompactie door rijbewegingen tot verandering van het bodemleven (zowel onder de grond als in de strooisellaag) op strand, duin en kwelder?
- In hoeverre wordt de natuurlijke morfologie van de op het strand en kwelder aanwezige duinen aangetast door de werkzaamheden en wat zijn de mogelijkheden voor herstel?

- Kaderrichtlijn Marien-toets: welke habitats worden daarbij onderzocht? In welk gebied? Hebben we daar zicht op? Het zou helpen als in de NRD is aangegeven wat de descriptorren zijn waarop wordt getoetst.
- Kaderrichtlijn Water: geef aan welke aspecten daarbij precies worden getoetst?
- Worden schelpenbanken en zeegrasvelden voldoende meegenomen? Niet alleen de huidige locaties, maar worden ook de potentiële locaties meegenomen?
- Wij wijzen erop dat er voor sommige soorten die vanuit Natura 2000 en/of de soortbescherming in het kader van de Omgevingswet relevant zijn, geen of onvoldoende (recente) inventarisatiegegevens voorhanden zijn. We missen in de c-NRD het voornemen voor aanvullende monitoring.
- We zijn van mening dat naast de vanuit de habitats en soorten die vanuit Natura 2000 zijn aangewezen en de soorten die vanuit de Omgevingswet wettelijke bescherming genieten ook de typische soorten per Natura 2000-habitattype en de dier- en plantensoorten die op een door het Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur vastgestelde Rode Lijst staan moeten worden meegenomen. Bijvoorbeeld gesteelde zoutmelde, blauwe zeedistel, helmharpoenzwam en moshommel.
- Naast het gebruik van het eiland door broedvogels en overtuigende vogels op de hoogwatervluchtplaatsen wijzen we ook op het belang om inzichtelijk te maken waar en in welke mate de broed- en trekvogels en wintergasten gebruik maken van de Waddenzee als foerageergebied. Behalve broedvogelgegevens en hoogwatervluchtplaatstellingen zijn hiervoor dus ook gegevens van het foerageergedrag van de vogels nodig. In hoeverre is de aanleg van de kabels van invloed op de waarde van deze foerageergebieden (zowel tijdens de aanleg als gevolg van verstoring van de vogels als na de aanleg als gevolg van verstoring van de bodem).
- Maak daarnaast inzichtelijk of en zo ja waar in het plangebied in Noord- en Waddenzee zwemmende soorten zoals roodkeelduiker, parelduiker, topper en zwarte zee-eend foerageren en rusten.
- Onderzoek daarnaast ook of er bij verstoring van bijvoorbeeld zeehonden en vogels mogelijkheden zijn op uitwijken, naar welke plekken ze kunnen uitwijken, en wat het verwachte effect op de populatie kan zijn. Onderzoek in de project-MER of herstel wel mogelijk is, aangezien meerdere soorten met negatieve populatie trends naar verwachting weinig potentie voor nieuwe aanwas en herstel kennen. Zie ook het advies van de Commissie MER naar aanleiding van de plan-MER op dit punt.
- Aanwezigheid van hotspots van Benthos in de wadbodem: wordt dat meegenomen in het beoordelingskader? Is het SIBES-meetnet hierbij fijnmazig genoeg om uit te sluiten dat er zich op het exacte tracé van de kabels hotspots wat betreft bodemleven (zowel in soortdiversiteit als biomassa) bevinden of is er aanvullend onderzoek nodig?
- Wordt het effect van de werkzaamheden op vissen ook meegenomen? Niet alleen in Wadden- en Noordzee maar ook op de kwelder, waar vissen tijdens hoge tijden foerageren op kwelderspringers.
- Wordt bij de archeologische beoordeling ook rekening gehouden met de mogelijke aanwezigheid van resten van verdwenen eilanden, zoals Bosch, Heffesant en Corresant?
- Wordt bij de beoordeling ook gekeken naar de effecten van de aanleg op de bereikbaarheid van het oostelijk deel van het eiland ten behoeve van natuurbeheer (toezicht, monitoring) of voor de hulpdiensten (zoals brandweer, ambulance, politie, EHBZ (Eerste Hulp Bij Zeezoogdieren), douane en marechaussee)?
- Wordt ook gekeken naar de effecten van het project op de natuurbeleving van bewoners en bezoekers. Blijven strand en kwelder toegankelijk voor wandelaars, excursies, Balgexpres etc.)?
- In hoeverre worden worstcasescenario's, zowel tijdens de aanleg als wanneer de kabels er liggen, meegenomen in de weging? Wat gebeurt er als de werkzaamheden door onvoorziene omstandigheden niet afgerond kunnen worden in het vooraf bedachte tijdvenster en als minst kwetsbaar geachte periode? Wat gebeurt er bij eventuele reparatiewerkzaamheden? Wat gebeurt er als de kabels toch bloot komen te liggen? Wat zijn de kansen op het vrijkomen van verontreinigende stoffen zoals olie?
- Wat gebeurt er met de kabels als de beoogde levensduur erop zit?
- Wordt ook een risico inschatting gedaan? Wat zijn de effecten als zaken niet gaan zoals ze moeten gaan?

- Wordt er naast mogelijke cumulatieve effecten door toekomstige projecten in het plangebied ook gekeken naar de huidige activiteiten in het gebied, zoals visserij, recreatie, baggeren, militaire oefeningen, etc.

Tot slot: Het MER dient een robuust monitoring- en adaptief beheerkader te bevatten, inclusief expliciete drempelwaarden en stop- of bijsturingscriteria. Monitoring zonder vooraf vastgelegde handelingsperspectieven is onvoldoende om de mogelijke ecologische risico's te beheersen.

2.3 Extra toetsing

Gelet op de kwetsbaarheid van het Waddengebied en het feit dat het tracé door de Natura 2000-gebieden Waddenzee en Nationaal Park Schiermonnikoog loopt, kan op voorhand niet worden uitgesloten dat er significante effecten optreden, onder andere door stikstofdepositie, bodemberoering en verstoring tijdens aanleg en onderhoud. Het is bekend dat de stikstofdepositie op Schiermonnikoog hoger is dan wenselijk voor veel habitattypen en soorten in het Natura 2000-gebied Duinen van Schiermonnikoog. Juist daarom dient uiterst zorgvuldig en kritisch te worden gekeken naar alle activiteiten die (direct of indirect) leiden tot een toename van stikstofemissies en -depositie. In dat geval schrijft de wet expliciet voor dat een Passende Beoordeling moet worden uitgevoerd, op grond van art. 6 van de Habitatrichtlijn. Een MER alleen is niet voldoende. Deze richt zich immers op de milieueffecten in brede zin (zoals lucht, water, bodem, geluid en gezondheid), terwijl een passende beoordeling specifiek en juridisch bindend toetst of significante negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000-gebieden kunnen worden uitgesloten.

Het ontbreken van een Passende Beoordeling betekent dat de besluitvorming op dit moment niet voldoet aan de vereisten van de Wet natuurbescherming en de onderliggende Europese regelgeving. Daarmee is de gevolgde procedure juridisch onvolledig en kwetsbaar voor bezwaar en beroep. Wij zijn dan ook van mening dat de procedure niet kan worden voortgezet zonder dat alsnog een deugdelijke passende beoordeling wordt opgesteld en betrokken bij de besluitvorming. En dit geldt feitelijk nu al: voor de vooronderzoeken.

3. Het plan/projectproces en de participatie

We hebben zorgen over de overall planning van project NOZ-Doordewind in relatie tot de benodigde zorgvuldigheid en het toepassen van het voorzorgsbeginsel, zeker gezien de ervaringen op Schiermonnikoog in het voorjaar van 2026. We pleiten daarom voor meer tijd en een bredere afweging. Zoals al in de inleiding van deze zienswijze gesteld: Door breed te kijken naar de Meest Milieuvriendelijke Alternatieven, kan worden voorkomen dat in een later stadium, wanneer blijkt dat een gekozen route leidt tot niet te mitigeren schade of juridische belemmeringen, er opnieuw een uitgebreid onderzoek moet worden gestart. En aanvullend argument: om serieuze vertraging van de Energietransitie te voorkomen als uit de project-MER blijkt dat het voorkeurstacé niet vergunbaar is volgens art. 6 lid 3 Habitatrichtlijn, bv. omdat wat mitigatie genoemd wordt feitelijk compensatie is. Dit kan alleen met een ADC-toets worden aangetoond.

Hoofdstuk 5 van de c-NRD gaat over participatie. Over de wijze waarop participatie tot nu toe vorm heeft gekregen, willen wij graag het volgende opmerken. De kabels zijn gepland door het meest natuurlijke en ongerepte deel van Nederland. Echter er is tot nu toe slechts één startbijeenkomst is geweest voor de natuur- en milieuorganisaties. Voor een degelijke participatie is het noodzakelijk dat deze organisaties meer worden betrokken zodat zij (wij dus) stem kunnen geven aan het gebied. Het moet voor onze organisaties ook mogelijk zijn om, als het zover is, conceptteksten te zien van onderzoek en afwegingen.

Aan Bureau Energieprojecten
Datum 30 april 2026
Onderwerp Zienswijze Concept-NRD
Pagina 19 van 19

Tijdens de informatieavond op Schiermonnikoog op 8 april 2026 is toegezegd dat buiten de officiële momenten waarop een reactie mogelijk is (bij het Ontwerpbesluit, Q4 2027) er plenaire informatieavonden en individuele inloopmomenten komen op Schiermonnikoog. Het is belangrijk alle inwoners, dus ook van Groningen goed te informeren over de voortgang en gebruik te maken van hun kennis van het gebied.

4. Conclusie en oproep

Tot zover voor dit moment onze uitgebreide reactie op de c-NRD. Natuurmonumenten c.s. dankt u voor de gelegenheid om in deze fase bij te dragen. Wij blijven van oordeel dat aanleg van de kabels door Schiermonnikoog, door het wantij en door de kwelders onaanvaardbaar is wanneer er technisch uitvoerbare alternatieven zijn die minder schadelijk zijn voor de kwetsbare, beschermde waddennatuur. Wij sluiten af met een uitdrukkelijke oproep aan de betrokken Ministeries en initiatiefnemer TenneT om alles op alles te zetten om de impact op de rijkste en misschien wel belangrijkste natuurgebieden van Nederland te minimaliseren. Te beginnen met het verbreden van de scope van het MER-onderzoek met de Tunnelvariant en het Oude Westereemstracé. Ja, dat betekent meer tijd en geld naar het onderzoek naar de tunnel en ook met spoed op hoog niveau met Duitsland in gesprek gaan over het Oude Westereemstracé. Zoals eerder gesteld, de 15e Trilaterale Regeringsconferentie voor de bescherming van de Waddenzee eind mei 2026, biedt een uitgelezen kans om energietransitie en natuurherstel hand in hand te laten gaan.

Wij vertrouwen erop dat u onze opmerkingen nadrukkelijk betreft bij het vaststellen van de definitieve NRD en het opstellen van de project-MER. Mocht een nadere toelichting op prijs worden gesteld, dan weet u ons te vinden.

Met vriendelijke groet,

Mede namens de Waddenvereniging, Natuur- en Milieufederatie Groningen, Friese Milieufederatie, Stichting Het Groninger Landschap, It Fryske Gea, Stichting WAD, Vogelbescherming Nederland en Stichting De Noordzee,

Mw. Jorien A. Bakker
Bestuurlijk Ambassadeur Groningen, Fryslân en Wadden & coördinerend op Energietransitie
Natuurmonumenten